

УДК 342.7:341.231.14
DOI <https://doi.org/10.32837/chern.v0i2.351>

О. Л. Литвин
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного і кримінального права
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
orcid.org/0000-0003-0361-7316

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ НАСЕЛЕННЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Стаття присвячена дослідженню проблем, що виникають при наданні безоплатної допомоги населенню в Україні. У роботі проаналізовано міжнародне та національне законодавство України щодо окремих верств населення при наданні безоплатної правової допомоги. Виокремлено переваги та недоліки даного виду допомоги в умовах воєнного стану. Також окреслено роботу відповідних фізичних та юридичних осіб, які здійснюють надання правової допомоги.

Національне законодавство України зазначає, що правова допомога поділяється на первинну та вторинну, в залежності від чого відрізняється напрям кожного виду допомоги та змінюється коло осіб, які цю допомогу надають на різних етапах.

На основі результатів проведеного дослідження зроблено висновки щодо осіб, які в умовах воєнного стану найбільше потребують безоплатної правової допомоги. Також у дослідженні визначено поняття біженців та вимушено переміщених осіб. Особливу увагу в статті приділено безоплатній правовій допомозі дітям, малозабезпечених особам, вразливим верствам населення. Також окреслено діяльність адвокатів, координаційних центрів, бюро з надання безоплатної правової допомоги, юридичних клінік, які здійснюють свою діяльність при закладах вищої освіти.

Серед основних напрямків покращення рівня та якості надання безоплатної правової допомоги населенню в умовах воєнного стану законодавець зазначає надання безоплатної правової допомоги у дистанційному форматі, активного використання застосунків для мобільних пристроїв, використання Програми «eПідтримка» для оформлення соціальних виплат та внесення даних для отримання правової допомоги. Також у ході дослідження зроблено висновки щодо доцільності співпраці з засобами масової інформації та волонтерським рухом.

Особливу увагу варто зосередити на адвокатській діяльності при наданні безоплатної правової допомоги та удосконаленні законодавства щодо більшого залучення адвокатів у цьому напрямку.

Ключові слова: безоплатна правова допомога, вразливі верстви населення, юридична клініка, внутрішньо переміщені особи, біженці, міжнародно-правові акти, охорона дитинства, воєнний стан, малозабезпечені особи, адвокати.

Lytvyn O. L. FEATURES OF PROVIDING FREE LEGAL AID TO THE POPULATION UNDER MARTIAL LAW

The article is devoted to the study of the problems arising in the provision of free assistance to the population in Ukraine. The paper analyzes the international and national legislation of Ukraine regarding certain segments of the population in the provision of free legal aid. The advantages and disadvantages of this type of assistance in conditions of martial law are distinguished. The work of the relevant individuals and legal entities providing legal assistance is also outlined.

The national legislation of Ukraine notes that legal assistance is divided into primary and secondary, depending on which the direction of each type of assistance differs and the circle of persons who provide this assistance at different stages changes.

Based on the results of the study, conclusions were made regarding persons who, under martial law, most need free legal aid. The study also defines the concept of refugees and internally displaced persons. Particular attention in the article is paid to free legal aid to children, low-income persons, vulnerable segments of the population. The activities of lawyers, coordination centers, bureaus for the provision of free legal aid, legal clinics that carry out their activities in higher education institutions are also outlined.

Among the main directions of improving the level and quality of free legal aid to the population under martial law, the legislator notes the provision of free legal aid in a remote format, the active use of applications for mobile devices, the use of the "e-Support" Program for registration of social payments and the introduction of data for obtaining legal aid. Also, the study made conclusions about the expediency of cooperation with the media and the volunteer movement.

Particular attention should be paid to advocacy in the provision of free legal aid and the improvement of legislation on greater involvement of lawyers in this direction.

Key words: free legal aid, vulnerable groups of the population, legal clinic, internally displaced persons, refugees, international legal acts, childhood protection, martial law, low-income persons, lawyers.

В умовах воєнного стану постає питання майже цілодобового надання правової допомоги населенню України та різкому зростанню категорій осіб, які потребують саме безоплатної правової допомоги. Оскільки зростає кількість внутрішньо переміщених осіб, які є розгубленими, пере-

бувають у тяжкому психологічному стані, багато з яких залишилися без належних житлових умов, втратили своє майно, не мають грошових коштів, але потребують якісної допомоги з боку фізичних та юридичних осіб, які можуть надавати таку допомогу на підставі законодавства.

Тож враховуючи сучасні події у державі, потребує деталізації механізм надання правової допомоги для вразливих верств населення та якість, своєчасність, ефективність, безоплатність допомоги.

У сучасному світі надання правової допомоги населенню з боку спеціалістів у галузі права є постійним процесом. Кожного дня у громадян можуть виникати правові проблеми, які потребують своєчасного або навіть негайного вирішення. Для представництва інтересів у різних державних інстанціях, для складання процесуальних документів, для правопросвітницької роботи та надання консультацій з правових питань громадяни України звертаються до правників, які надають професійну правову допомогу.

Але ж, як і в інших сферах життя, надання правових послуг розуміють під собою їхню подальшу оплату з боку особи, що за такою послугою звернулася. Та нажаль, в умовах сьогодення дуже багато випадків, коли особа потребує правової допомоги, але не має фінансової змоги її оплачувати. Це, як правило, малозабезпечені верстви населення або особи, які тимчасово знаходяться у скрутному становищі внаслідок непередбачуваних життєвих обставин. Саме для цих категорій громадян в Україні законодавчо і передбачена безоплатна правова допомога.

Отже, розглянемо детальніше поняття безоплатної правової допомоги. Чинним законодавством, а саме Законом України «Про безоплатну правову допомогу» (далі, ЗУ) передбачено, що безоплатна правова допомога – це правова допомога, що гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел. А поняття правової допомоги, в цілому, визначається як надання правових послуг, спрямованих на забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, захисту цих прав і свобод, їх відновлення у разі порушення [1, ст. 1]. Найпоширенішими послугами відповідно до ЗУ, які надаються населенню, визначаються такі, як: забезпечення захисту осіб від обвинувачень; здійснення представництва інтересів особи в суді, органах місцевого самоврядування, інших державних органах, перед іншими особами; допомога в забезпеченні доступу до вторинної правової допомоги; медіація (вид альтернативного врегулювання конфліктних ситуацій за допомогою посередника).

Також право кожного на правову допомогу та можливість її одержання безоплатно у випадках, передбачених законом, гарантується Основним законом України. Згідно з Конституцією України, таку допомогу можуть отримувати громадяни України, іноземці, особи без громадянства, у тому числі, біженці чи особи, які потребують додаткового захисту [2, ст. 59]. Але ж ця норма почала дієво працювати лише з прийнят-

тям законодавчих норм щодо надання безоплатної правової допомоги.

Спершу розглянемо міжнародно-правові акти, в яких йде мова про безоплатну правову допомогу. Відповідно до ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, кожен має право при розгляді будь-якого пред'явленого йому кримінального обвинувачення на захисника безплатно для нього в усякому такому випадку, коли у нього немає достатньо коштів для оплати цього захисника [3, ст. 14]. Що стосується Конвенції про статус біженців, то окрім соціальної допомоги відповідно до Розділу IV, яким передбачено житлове питання, народна освіта, урядова допомога, соціальне забезпечення на рівні громадян відповідної країни, відповідно до ст. 16 передбачено також право вільно звертатися до суду, зокрема з питань юридичної допомоги та звільнитися від забезпечення сплати судових витрат [4, ст. 16]. Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, а саме статтею 6 «Право на справедливий суд», так само, визначено право кожного при обвинуваченні у вчиненні кримінального правопорушення використовувати юридичну допомогу захисника безоплатно – за браком достатніх коштів для оплати, коли цього вимагають інтереси правосуддя, а також одержувати безоплатну допомогу перекладача у разі нерозуміння мови використання в суді [5]. У свою чергу, Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах у статті 2 визначає право громадян кожної з Договірних Сторін і осіб, що проживають на її території, на звільнення від сплати і відшкодування судових і нотаріальних мит і витрат, а також користування безкоштовною юридичною допомогою на тих же умовах, що і власні громадяни. А статтею 18 цього з документу передбачається, що усі витрати, що виникли при наданні правової допомоги на території Договірної Сторони, несе ця запитувана Сторона, не вимагаючи відшкодування витрат від іншої [6].

Особливого значення ці міжнародно-правові норми набувають сьогодні, коли в Україні відбуваються бойові дії та введено військовий стан. У зв'язку з цим, починаючи з 24 лютого 2022 року, з країни за кордон вимушені були виїхати мільйони українських громадян та мільйони людей є сьогодні внутрішньо переміщеними особами (з регіонів у зоні бойових дій, з тимчасово окупованих територій).

Наголосимо, що відповідно до ст. 1 Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» біженцем вважається особа, яка не є громадянином України і внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або

політичних переконань перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися цим захистом внаслідок таких побоювань, або, не маючи громадянства (підданства) і перебуваючи за межами країни свого попереднього постійного проживання, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок зазначених побоювань [7]. Це визначення є достатньо вичерпним, але ж воно стосується осіб, які навпаки отримують відповідний статус в Україні, хоча й дає основні характеристики. Що ж стосується українських біженців, то в цьому випадку є декілька визначень у міжнародно-правових актах та законодавстві кожної відповідної країни, яка приймає біженців з України, та кожне окреме законодавство, зазвичай, має свої особливості. Пропонуємо в даному дослідженні використовувати поняття, яке запропоноване у науковій статті О.І. Когляр, а саме: біженець – це особа, яка в силу цілком обґрунтованих причин стати жертвою переслідувань за ознакою раси, віросповідання, громадянства, мови, належності до певної соціальної групи, політичних переконань перебуває за межами країни своєї громадянської належності або походження та не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися таким захистом внаслідок таких причин в результаті зовнішньої агресії, окупації, етнічних чисток, масових заворушень на території країни своєї громадянської належності або походження; або, не маючи певного громадянства і перебуваючи поза країною свого походження в результаті подібних дій, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок таких причин [8, с. 40]. Це визначення у повному обсязі окреслює сутність умов сьогодення та повністю відображає, на наш погляд, статус українських біженців.

Що ж стосується визначення внутрішньо переміщених осіб (далі, ВПО), то відповідно до ст. 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», цими особами є громадяни України, іноземці або особи без громадянства, які перебувають на території України на законних підставах та мають право на постійне проживання в Україні, яких змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [9]. Дана категорія громадян, відповідно до законодавчих норм, має право на безоплатну вторинну правову допомогу, яка передбачає складання процесуальних документів, захист, здійснення представництва інтересів осіб у судах та інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами.

Будь-який громадянин, який звернувся із заявою про взяття його на облік як ВПО, має право на представництво інтересів з питань, які пов'язані з отриманням довідки про взяття на облік ВПО, відповідно до Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні», за умови, що ця особа перемістилася з території адміністративно-територіальної одиниці, на якій проводяться бойові дії [10] та згідно з Переліком територій за Програмою «єПідтримка» [11].

Безоплатна допомога для ВПО може знадобитись під час отримання соціальних виплат, а саме щодо щомісячної адресної допомоги для покриття витрат на проживання та оплату житлово-комунальних послуг (відповідно до Постанови Кабінету Міністрів від 01.10.2014 р. № 505). А взагалі, в умовах воєнного стану більшість громадян потребує правової допомоги стосовно: правових консультацій щодо особливостей перетину державного кордону; правових підстав проведення або затримки фінансових операцій; отримання статусу ВПО та передбачених державних та соціальних виплат; отримання статусу біженця; порушень передбачених соціальних виплат; порушення трудових прав відносин та інше. В деяких випадках громадяни потребують лише професійної поради чи проведення консультації, а в інших ситуаціях – правової підтримки та представництва інтересів. Також в умовах воєнного стану актуальною є дистанційна правова допомога населенню, яка стає в нагоді, коли громадяни знаходяться у віддалених районах від обласних центрів або за станом здоров'я, чи з інших особистих підстав не мають можливості на особисту зустріч. З цією метою створені спеціальні електронні застосунки, через які можливо проводити онлайн-консультації.

Звичайно, у регіонах, де не ведуться бойові дії, ситуація значно краща, там працівники безоплатної правової допомоги продовжують виконувати свої професійні обов'язки у приміщеннях органів державної влади, місцевого самоврядування, соціального захисту, спеціалізованих установах, у місцях розміщення ВПО. Але ж є регіони, де зруйновано або пошкоджено багато адміністративних будівель, знищено центри надання правової допомоги, тож українці вимушені або переміщатися з цих регіонів, або за можливості, користуватися дистанційною допомогою. Хоча у багатьох випадках виникають проблеми з телефонним зв'язком та мережею Інтернет, що взагалі обмежує людини у правах.

На підставі ЗУ «Про безоплатну правову допомогу» можемо виокремити безоплатну первинну та вторинну правову допомогу. Первинна правова допомога, відповідно до ст. 7 ЗУ, включає в себе надання таких видів правових послуг: 1) надання правової інформації; 2) надання консультацій і роз'яснень з правових питань; 3) складання заяв,

скарг та інших документів правового характеру (крім документів процесуального характеру); 4) надання консультацій, роз'яснень та підготовка проектів договорів користування земельними ділянками (оренда, суборенда, земельний сервітут, емфітевзис, суперфіцій) для сільського населення – власників земельних ділянок; 5) надання допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації. Таку допомогу населенню надають органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи приватного права, спеціалізовані установи та центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги.

Відповідно до ст. 13 ЗУ безоплатною вторинною правовою допомогою вважається вид державної гарантії, що полягає у створенні рівних можливостей для доступу осіб по правосуддя. Тож така допомога передбачає: 1) захист; 2) здійснення представництва інтересів в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; 3) складення документів процесуального характеру. Даний вид допомоги надається громадянам центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги та адвокатами, які включені до Реєстру адвокатів. Такі центри допомоги фінансуються з Державного бюджету України та інших не заборонених джерел [12].

Безумовно, в умовах сьогодення більшість громадян потребують саме безоплатної правової допомоги. І до цих категорій громадян відносять вразливі верстви населення та малозабезпечені особи. В мирний час суттєву безоплатну правову допомогу таким особам надавали у всеукраїнських громадських організаціях, об'єднаннях адвокатів та юридичних клініках, які функціонують при закладах вищої освіти. Також юридичні клініки здійснюють правопросвітницьку діяльність, що допомагає громадянам у разі виникнення правових проблем відстоювати свої права, володіти знаннями щодо захисту своїх прав і свобод, а також мати уявлення про особливості державної допомоги та соціальні послуги для громадян. Відповідно до Закону України «Про соціальні послуги» вразливими групами населення є особи/сім'ї, які мають найвищий ризик потрапляння у складні життєві обставини через вплив несприятливих зовнішніх та/або внутрішніх чинників. А малозабезпеченими визнано осіб, середньомісячний сукупний дохід яких за один квартал, який передре місяцю, що є попереднім до місяця звернення за наданням соціальних послуг, не перевищує двох прожиткових мінімумів для відповідної категорії громадян [13, ст.1]. Отже, серед чинників, які зумовлюють складні життєві обставини, законодавець виділяє такі: безробіття, інвалідність, похилий вік, бездомність, втрата пам'яті чи рухової активності, малозабезпеченість, тяжкі

або невиліковні хвороби, розлади у поведінці дітей через розлучення батьків, жорстоке поводження з дитиною, психічні розлади, ухилення від виконання батьківських прав, домашнє насильство, шкода, завдана стихійними лихами, пожежею, бойовими діями, тимчасовою окупацією та ін. Важливим кроком для таких категорій населення є розроблення та впровадження державних цільових програм, які мають на меті покращити якість життя громадян та залучити до такої допомоги громадські та благодійні об'єднання, які сприятимуть подоланню особами складних життєвих обставин. Розділом III даного ЗУ передбачено базові соціальні послуги, які покращують рівень життя населення та забезпечують підтримку громадян, які опинилися у складній життєвій ситуації та потребують допомоги на державному рівні. А ст. 23 цього закону передбачається надання екстреної послуги (кризово), а саме: консультування, надання притулку, догляд, короткотермінове або підтримане проживання, натуральна допомога, транспортні послуги, якщо виникає загроза життю чи здоров'ю та у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні [14, ст. 23].

Окремо хотілося б розглянути правову допомогу дітям. За національним законодавством дитиною є особа віком до вісімнадцяти років (повноліття), якщо згідно з законом, застосовуваним до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше. Нажаль, в умовах воєнного стану серед постраждалих дуже багато саме дітей, які залишилися дітьми-сиротами, які не мають ані рідних, ані власного житла, які потребують і соціальної, і психологічної, і правової допомоги. За статистичними даними, які оновлюються майже щодня, внаслідок воєнних дій багато дітей отримали поранення, каліцтво, контузію, а також зазнали фізичного, сексуального та психологічного насильства. Також серед дітей багато хворих на хронічні захворювання, зі стійким розладом функцій організму, вродженими вадами, безпритульних дітей та дітей-біженців – всі вони потребують негайного додаткового захисту з боку держави. Особливо з перших днів воєнного стану в країні потребували допомоги діти, яким необхідна постійна підтримка стану здоров'я завдяки лікарським засобам; діти грудного віку, які не мали дитячих харчових сумішей та потребували спеціальних засобів гігієни. І лише завдяки гуманітарній допомозі та волонтерським об'єднанням ці діти отримували і продовжують отримувати необхідне.

Також особливої уваги заслуговують неповні, багатодітні, прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу, в яких діти також потребують особливої уваги з боку держави та охорони дитинства для розширення соціально-правових гарантій дітей, забезпечення їх фізичного та культурного розвитку, подальшого захисту їхніх прав та закон-

них інтересів. Тож, відповідно до Закону України «Про охорону дитинства» держава гарантує всім дітям рівний доступ до безоплатної правової допомоги, необхідної для забезпечення захисту їхніх прав, на підставах та в порядку, встановлених законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги [15, ст. 3]. А Законом України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» гарантується, що посадові особи притулків для дітей вживають вичерпних заходів щодо забезпечення дітям доступу до безоплатної правової допомоги на підставах та в порядку, встановлених законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги [16, ст. 11].

Отже, проаналізувавши міжнародно-правові акти та національне законодавство України, можемо дійти висновку, що основними категоріями громадян, які потребують безоплатної правової допомоги в державі, є малозабезпечені особи, вразливі верстви населення, багатодітні сім'ї, особи похилого віку, діти, ветерани війни. Законодавство передбачає наявність спеціальних координаційних центрів з надання правової допомоги, бюро безоплатної правової допомоги, адвокатських об'єднань, юридичних клінік. Але ж ми можемо констатувати, що в умовах воєнного стану ніхто не зможе гарантувати безперервність надання такої допомоги відповідними органами та структурами. Оскільки запити на надання безоплатної правової допомоги серед населення зростають, а осіб, які таку допомогу надають, може фізично не вистачати. Це пов'язано із тим, що багато спеціалістів у галузі права самі потребують допомоги в умовах воєнного стану, також для проведення правових консультацій повинні бути належні умови, а зараз це можливо не в усіх регіонах країни, окрім того, багато громадян України, які потребують безоплатної правової допомоги перебувають за кордоном, а не володіючи іноземними мовами, не завжди на місці може бути залучений перекладач. Частина бюро, координаційних центрів, юридичних клінік з надання безоплатної правової допомоги просто не працюють в країні, оскільки знаходяться у зоні бойових дій або на тимчасово окупованій території, або ж співробітники просто виїхали у більш безпечні місця.

Тож як висновок, варто зауважити, що найбільшій правової допомоги сьогодні потребують ВПО, які є розгубленими і не завжди розуміють свої подальші кроки, але завдяки державній, соціальній психологічній допомозі відповідних органів та організацій, а також професійній правовій допомозі, яка надається безоплатно, робляться великі кроки задля захисту прав громадян. Важливим напрямком безоплатної правової допомоги стало використання дистанційних консультацій через мережу Інтернет та спеціально створені застосунки для мобільних телефонів, що дозво-

ляє населенню вирішувати значну частину правових питань, не виходячи з дому. Також позитивним кроком є залучення до правопросвітницької роботи волонтерів по всій країні та засоби масової інформації. Великий внесок державою зроблено у запровадження та розвиток під час воєнного стану застосунку «Дія», який дозволяє економити час громадян та на відстані користуватися перевагами, які надані державою для окремих верств населення. Отже, завдяки Програмі «eПідтримка» більшість громадян можуть оформляти різні види допомоги та відстежувати надання такої допомоги. На практиці хотілося б більшого залучення адвокатів, які б надавали саме безоплатну правову допомогу окремим категоріям громадян, оскільки основним завданням їхньої роботи є захист населення усіма законними способами, а не тільки виграшні справи з вигідними клієнтами. Тож саме це питання потребує більш ретельного удосконалення на законодавчому рівні.

Література

1. Про безоплатну правову допомогу. Закон України від 02.06.2011 р. № 3460-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 51. Ст. 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/3460-VI> (дата звернення 20.05.2022).
2. Конституція України. Закон України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1875-IV. Ст. 59. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1875-IV> (дата звернення 20.05.2022).
3. Про громадські і політичні права. Міжнародний пакт ООН. 16.12.1966 р. Ратифікація від 19.10.1973 р. 2148-08. Ст. 14. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2148-08> (дата звернення 20.05.2022).
4. Про статус біженців. Конвенція ООН. 28.07.1951 р. Приєднання від 10.01.2002 р. 2942-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2942-III> (дата звернення 20.05.2022).
5. Про захист прав людини і основоположних свобод. Конвенція Ради Європи. 04.11.1950 р. Ратифіковано Законом України від 17.07.1997 р. № 475/97-ВР. Ст. 6. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/475/97-ВР> (дата звернення 20.05.2022).
6. Про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах. Конвенція від 22.01.1993 р. Ратифіковано Законом України від 10.11.1994 р. № 240/94-ВР. Ст. 2, 18. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/240/94-ВР> (дата звернення 20.05.2022).
7. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту. Закон України від 08.07.2011 р. № 3671-VI. Ст. 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/3671-VI> (дата звернення 20.05.2022).
8. О.І. Котляр Визначення поняття «біженець» у міжнародних документах. *Наука і практика. Адвокат*. № 6 (153). 2013. С. 36-40.
9. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII. Ст. 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1706-VII> (дата звернення 20.05.2022).
10. Про введення воєнного стану в Україні. Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64. URL:

<https://president.gov.ua/documents642022-41397> (дата звернення 20.05.2022).

11. Про затвердження переліку адміністративно-територіальних одиниць, на території яких надається допомога застрахованим особам в рамках Програми «єПідтримка». Розпорядження Кабінету Міністрів України від 06.03.2022 р. № 204. URL: <https://www.kmu.gov.ua> (дата звернення 20.05.2022).

12. Про безоплатну правову допомогу. Закон України від 02.06.2011 р. № 3460-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 51. Ст. 13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/3460-VI> (дата звернення 20.05.2022).

13. Про соціальні послуги. Закон України від 17.01. 2019 р. № 2671-VIII. Ст. 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2671-VIII> (дата звернення 20.05.2022).

[rada.gov.ua/rada/show/2671-VIII](https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2671-VIII) (дата звернення 20.05.2022).

14. Про соціальні послуги. Закон України від 17.01. 2019 р. № 2671-VIII. Ст. 23. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2671-VIII> (дата звернення 20.05.2022).

15. Про охорону дитинства. Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III. Редакція від 13.05.2022 р. Ст. 3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2402-III> (дата звернення 20.05.2022).

16. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей. Закон України від 24.01.1995 р. № 20/95-ВР. Редакція від 09.02.2017 р. Ст. 11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/20/95-ВР> (дата звернення 20.05.2022).